Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

dig utmatede. Kloke, [illegible] erfarne meierimann med den store energi og virkelyst som var karakteristisk for ham, tok han energisk fatt på opgaven med å finne frem til en driftsform som passet for forholdene og som kunde bedre bondernes kår. Med noen få leverandører satte han, sammen med et stedlig styre, igang en provedrift på en gård i Aurdal. Driften fikk støtte av det offentlige til innkjøp av de nødvendige maskiner og hadde meierinspektørens beskyttelse og interesse. Forsøkene fikk meget heldig ut, og på to prøveår hadde leverandørantallet mangedoblet sig. Aurdal meieri for Nord-Aurdal og Etnedal som siden blev bygget i 1934 for benyttelse av dette system blev reist med stor interesse fra bygdefolkets side og har gått godt hele tiden. Det har betalt gjelden og lagt op betydelige fonds.

Snart efter fikk Øst-Aurdal sitt meieri efter mønster fra Aurdal meieri.

Dermed var meierisaken løst for samtlige bygder i Valdres, og den som hadde hatt en hånd med overalt var Omre. Han har således nedlagt et stort og godt nytrottsarbeid for meierisaken i Valdres.

Fra Valdres spredte interessen for fjøsmeieriene sig som ild i hørt gress,

nen på disse nærmere angitte vilkår er ennu ikke blitt besvart fra departementets side. I den anledning har jernbanekomitéen tilskrevet hovedstyret. Komitéen går ut fra at elektriseringen ikke kan skje samtidig med banens overgang til bredt spor høsten 1948, men anmoder hovedstyret om ikke å sørge for at der til Vestfoldbanen blir bestilt dieselmotorvogner og disselmotorvoganer som kan trafikere banen inntil banen senerehen blir elektrisk drevet. Dette materiale vil jo senere kunne anvendes ved andre ikke elektrisk drevne baner og vil altså ikke bety noen ekstra anskaffelse for

omisk betydning Vestfoldbanens drift, idet ba[illegible] fektivt vil finne tilrette sig [illegible] for det av den trafikk som nu går Vestfoldbanen forbi på grunn av langsomgående og utilfredsstillende togordning.

Vestfold Jernbanekomité håper derfor at hovedstyret både i Vestfolds og Vestfoldbanens egen interesse vil søke gjennemført en togordning hvor dieseldrevet hurtiggående materiell kommer til anvendelse som en overgangsordning inntil banen blir elektrisert, for å opnå tilnærmelsesvis samme smidige og raske togordning som ved elektrisk drift.

Granskningen i Norge.

Forts fra side 1.

ges stilling under hele krigen og skaffe forutsetninger for den tyske utenrikspolitikken mot Sverige — en politikk, som bl. a. ledet til de skjennhetsflekker på den svenske nøitralitet som så skarpt blir kritisert på norsk hold. Den norske granskningskommisjonens innstilling lar dette spørsmålet igjen få sine rette proporsjoner.

På grunnlag av innstillingen diskuterer også «Expressen» Norge i 1940 og skutter sig først til den svenske enstemmighet om kjennemerket på kommisjonens utlatelser: Radikal granskningslidenskap og sikker rettaleelse — en vilje til sannferdig regnskap, åpne og klare ord som ikke vet hvad prestisjehensyn, taktikkhensyn og personhensyn er. Slikt kommer overraskende på dem som har måttet vende sig til å trekke ut bruddstykker av en sannhet, for eksempel fra officielle svenske kommuniker. Det viser sig å kunne gjøre endog fariseerne i vår presse noe forlegne, bemerker avisen som derefter behandler dagens kommentar i de svenske morgenaviser. I hvert fall skal man ikke — fortsetter avisen — ha altfor livlige illusjoner om hvad Kohl kan ha fått høre fra Stockholm. I tilværende danske publikasjoner fikk man vite at København

norske beagene ikke inneholder noe påtaleglig bevis med hensyn til den varslingstjeneste som man på svensk hold (nærmest innen utenriksdepartementet) påstår å ha utført i dagene før den 9. april. Fra København registreres forhåndsopplysninger av alarmerende art, men ikke fra Stockholm — hvad det enn kan bero på. Muligens har utenriksminister Kohl eller hans nærmeste medarbeider unnlatt å skrive ned telefonsamtalene. Her ber den svenske redegjørelse kunne gi større klarhet. Kohts mottakelse mot å belastе sig med informasjoner som ikke passet hans system tok åpenbart ærbødommelige uttrykk.

Den strenge selvprøvingen i granskningskommisjonens innstillingen har samtidig blitt et varig minne om den norske administrasjons og fremfor alt den norske dommerstands ledende menn — en lysende erkjennelse av deres mot og dømmekraft.»

«Dagens Nyheters» ord om den svenske varslingstjenesten synes å tyde på at man i Sverige foreløbig bare har fått granskningskommisjonens redegjørelse i utdrag.

I redegjørelsen henvises det blandt annet til varsler fra den svenske minister Richert i Berlin, samt også til den svenske officer som var chef for den svenske efterretningstjenesten. — I hvor stor grad disse mer eller mindre tydelige varsler var eller kunde vært til nytte, kan imidlertid være en vanskelig vurderingssak.

— Norge vilde ikke ha kastet sig bedre om det hadde vært bedre rustet, uttalte utenriksminister Unden ifølge «Uppsala Aftontidning» til norske delegater i FN. Dette var en høist uheldig bemerkning, skriver avisen som peker på at den norske undersøkelseskommisjon har kommet til det motsatte resultat. Hvis ikke Norge hadde vært så dårlig rustet, hadde Tyskland muligens avstått fra det nordiske eventyr, mener avisen. Det engelske hjelpekorpsets innsats var svak, medgir «Uppsala Aftontidning», men svakheten berodde for en stor del på den dårlige *stille* korpset fikk hos landets egne forsvar.

Partiloftet.

Der fløi sikkert en engel gjennem rummet, da statsminister Gerhardsen i odelstinget bedyret at den ting at en ansøker var partifelle selvsagt ikke hadde noen betydning, men det burde selvsagt ikke komme til skade at han var det.

Idyllen blev dessverre noe forstyrret, da det blev oplyst at den herre det gjaldt [illegible] at han [illegible] partifelle.

Dette blev beklaget, men samtidig blev det så anført, at det jo også hadde vært helt overflødig, da han var velkjent som en fremtredende partifelle.

Det var likesom man ikke blev helt

oplyst [illegible] opgaven skyldtes at ansøkninge[illegible] innsendt på et trykt skjema, hvori der var en rubrikk angående partitilhørhold.

Toppen nåddes da det fremholdes, at han altså (ved en inkurie blev det undskyldende sagt) hadde benyttet det av nazistene autoriserte og påbudte skjema.

Man fristes uneksiellig til å si, at det blev gått frem efter de beste forbilleder.

Når man ser hen til avvitrafelsen av herredstyremedlemmene, som hadde været å ansette den mest kvalifiserte i en stilling, synes man det minner om [illegible]

«Si[illegible]
vi[illegible]
Det [illegible]
iallet[illegible]
deres gjerninger og tale eller!

Det [illegible]
han v[illegible]
land. [illegible]
fast a[illegible] — og som praktiserte det hjemme og i England.

Han mistet chansen til å holde linjene klare!

Vaktholdet synes å burde være bedre!

Vardevakt.

TØNSBERG BLAD

6/12 - 46

lysestaker i sølvplett, kr. 26.70.
34. Marthinsens Sølvvarefabrikk: En blomsterurne i sølvplett kr. 24.15.
35. Joh. Vegard A/S: En redrevmufleveske kr. 95.—.
36. Joh. Vegard A/S: En sauesklonemuffe, kr. 20.—.
37. Olaisens Bog- og Papirhandel: 1 bokpakke, kr. 25.—.
38. Olaisens Bog- og Papirhandel: 1 bokpakke, kr. 25.—.
39. Bergli, Bøtin. Moteforretning: En redrevmuffe, kr. 60.—.
40. Ivar Kjølberg: En bokpakke, kr. 20.—.
41. Ivar Kjølberg: En bokpakke kr. 90.—.
42. Carl Falck Bok og papirhandel: 1 bokpakke, kr. 25.—.
43. Carl Falck Bok og papirhandel: 1 bokpakke, kr. 25.—.
Jacob: 2 halvlodd til Pengeriet 10. jan., kr. 10.—.
Jacob: 2 halvlodd til Pengeriet 10. jan., kr. 10.—.
Borg Johnsens Eftf.: En kaffekuk m. gærn, kr. 30.—.

Loddselgere.

Frukt- og Tobakksforretning
Georg Martinsen.
Ebenezersens Tobakksforretning.
Stenbergs Musikkhandel.
Rich. Hanssen.
Olaisens Bog- og Papirhandel.
Carl Falck.
«Tønsbergs Blad»s ekspedisjon
Følgende selger lodd:
Ivar Kjølberg, Kr. Bokhandel.

Forspillet til 9. april.

Detaljer fra undersøkelseskommisjonens innstilling.

Kulingsvarsler.

29. mars 1940 skrev sendemann Scheel i Berlin en redegjørelse om hvorledes han betraktet situasjonen. Han nevnte at mange ting tydet på at Norge atter var kommet i forgrunnen og at det særlig var jernmalmtransporten over Narvik som syntes å være brennende. Et fransk-britisk inngrep på norsk sjøområde vilde stride mot folkereiten, hevdet Scheel, men det så ikke ut til at slike hensyn vilde være bestemmende for England og Frankrike når de ved å avskjære transporten kunde ramme Tyskland følelig. Brevet slutter med: «Noget fredstegn er ikke å øine. Det eneste Reit sikre er at Norge bør holde sitt forsvar i orden, så sterkt som vår ytterste evne tillater.

Scheels brev inneholdt ingen konkrete oplysninger om Norge. Det var Scheels personlige overveielser brevet gav uttrykk for, og de var svært pessimistiske.

I et brev av 1. april kom Scheel tilbake til brevet av 29. mars. Han nevnte at den svenske minister Richert i forbindelse med Narvik strengt fortrolig hadde meddelt ham at også tyskerne hadde militære planer av malmtransporten, og at visse troppeinnskibninger i Stettin blev satt i forbindelse med det.

4. april sendte Scheel et nytt brev. Dennegang var det visse oplysninger som legasjonsråd Stang hadde fått av en nederlandsk militærattaché, major Sas, som bragtes videre. Det blev nu skrevet om en forestående aksjon mot Holland og Danmark. Brevet lyder:

«Militærattacheen ved en av de nøitrale herværende legasjoner har i dag — strengt fortrolig — sagt til en av legasjonens embedsmenn, at der ifølge oplysninger han hadde fått på ansvarlig hold, kunde regnes med tysk invasjon i Holland i aller nærmeste fremtid, muligens allerede i næste uke. Herunder skulde de tyske myndigheter forfølge to mål:

For det første å skaffe sig baser på den hollandske kyst for flyangrep mot England, og for det annet å bane vei for tysk infanteri og artilleri til Belgien for videre fremmarsj mot Frankrike.

Legasjonen gjengir foranstående med alt mulig forbehold, men da vedkommende militærattache er kjent som en sindig og velinformert mann, har legasjonen ikke villet undlate å innberette om saken.

Vedkommende militærattaché antydet også tysk innmarsj i Danmark med sikte på å skaffe baser for tyske fly og ubåter på Jyllands vestkyst.»

Brevet blev mottatt i Oslo 5. april. Det blev samme dag meddelt general- og admiralstab. Den følgende dag blev gjenpart sendt Ljungberg.

Stormvarsler.

Bortsett fra antydningen i Scheels brev av 1. april er, som man ser, Norges navn ikke nevnt. Dette skjedde derimot 5. april. Da blev Norge nevnt i meldinger som kom fra København, Berlin og Stockholm.

Om formiddagen ringte sendemannen i København, Esmarch, op til utenriksdepartementet. Årsaken til denne opringning var at den danske gesandt i Berlin, Zahle, dagen før hadde sendt alarmerende oplysninger til det danske utenriksministerium. Disse oplysninger hadde Zahle fått fra den danske marineattache, Kjølsen, som igjen støttet sig på meddelelser fra den svenske marineattache Forshell og den omtalte major Sas. De oplysninger Kjølsen hadde, var forøvrig også kjent av andre lands militærattacheer f. eks. den belgiske og japanske. Zahle sendte med spesialkurer i fly en beretning til det danske utenriksministerium, og de beretningen forårsaket nervøsitet i København, ringte Esmarch på dansk foranledning op for å høre hvorledes en reagerte i det norske utenriksdepartement.

«Rykter» sa Koht.

Utenriksråden konfererte nu med utenriksministeren. Koht gav uttrykk for at han for sitt vedkommende var lite tilbøielig til å forete sig noe i Berlin på grunn av slike rykter. Enten var de grunnløse, og da var de ikke farlige, eller de var riktige og da fikk man ikke noget svar.

Det vesentlige i Esmarchs henvendelse var at han forsiktig gav uttrykk for fare for Syd-Norge. Bulls hentydning i telefonen til artikkel i «Aftenposten» gjaldt en britisk pressemelding der det bl. a. var nevnt skibskoncentrasjoner i Østersjøen med henblikk på angrep på Syd-Norge. En vil forøvrig se at det såvel fra Kohts som fra Bulls og Esmarchs side taltes om rykter i en bagatelliserende form, og at det ikke fremkom noget krav fra Kohts side overfor Esmarch om at han straks burde gi mere detaljerte oplysninger. Når det av Koht sies at det hadde vært slike rykter mange ganger, kan det nevnes at det ikke påvises at det har vært lignende rykter tidligere fra legasjonen i Berlin. Men i desember 1939 hadde det såvel over Paris som over København vært tale om tyske troppekonsentrasjoner som kunde tenkes rettet mot Norden. Resultatet av det hele nu i april 1940 blev at en i København inntil videre føle sig beroliget av den innstilling en hadde i Oslo. En lignende henvendelse til Stockholm ledet også til en beroligende utlatelse derfra, er det bevdet fra dansk side.

Varsel om overfall.

Utpå eftermiddagen samme dag — 5. april — kom en ny melding som nevnte Syd-Norge. Dengang var det Scheel som sendte følgende telegram:

«De samme forlydender som er omhandlet i min skrivelse 638, er hørt av den herværende danske legasjon, som dessuten har hørt rykter om besettelse av punkter på Norges sydlige kyst. Hensikten med de fremsatte som ryktene handler om, skulde være å skynde på krigstempoet og å komme Vestmaktene i forkjøpet.»

Det vil sees av denne meldings innhold at det i realiteten ikke var en ny oplysning. Scheels melding var en mere presis utformning av det samme som Esmarch hadde nevnt i telefonen. Telegrammet blev formulert av Scheel efter en personlig samtale med Kjølsen dagen før, og det var den samme Kjølsens oplysninger som gikk igjen i Esmarchs melding.

Telegrammet blev meddelt General- og Admiralstab allerede samme dag det blev mottatt, 5. april. Den følgende dag blev det sammen med Scheels brev nr. 638 sendt til Ljungberg.

Vestmaktene.

Det er nu nødvendig å gå over til Norges forhold til Vestmaktene i disse dager. I motsetning til stillingen i Danmark, der interessen blev fanget av meldingens fra Tyskland, kom det til Norge også faresignaler fra vest. De alliertes krigsråd hadde hatt et hemmelig møte 28. mars 1940. Der var i dette møte vedtatt beslutninger som kort efter ledet til inngrep på norsk sjøområde. Utenriksdepartementet hadde imidlertid på denne tid ingen melding fått fra legasjonene i Paris og London som kunde tyde på at rådet hadde foretatt særlig betydningsfulle skritt mot Norge, og var forøvrig uten enhver positiv viden om hvilke planer som var vedtatt. 3. april blev det en forandring i saken, for da telegraferte Colban at han underhånden hadde fått høre at det forberedes en direkte aksjon mot malmtrafikken på norsk sjøområde. Telegrammet lyder:

«Noel Baker, en av Arbeiderpartiets ledere i Underhuset, lot mig idag tydelig forstå at britiske regjering forbereder direkte aksjon mot malmtrafikken i norsk sjøterritorium nærmeste fremtid og i dette har betydelig tilslutning også innen Arbeiderpartiet.»

Telegrammet blev bemerket av Koht 4. april og samme dag sendt i gjenpart til statsministeren og forsvarsministeren.

5. april overrislerte den britiske og franske sendemann i Oslo noter der Vestmaktene redegjorde for sin stilling til Norge og Sverige. I noten var det bl. a. anført at Vestmaktene anså sig berettiget til å ta slike forholdsregler som de måtte finne nødvendig for å hindre Tyskland fra å ta tilflukt fra Norden.

Koht i Stortinget.

Utenriksminister Koht redegjorde 6. april i Stortinget for den utenrikspolitiske stilling og at der et ingen av de krigførende hadde prøvet å tvinge Norge bort fra nøitralitetspolitikken. Han nevnte ikke notene som var kommet dagen før og den alvorlige advarsel de inneholdt. De allierte egav sig selv en blankofullmakt til å fremture efter forgodtbefinnende, som Colban kommenterte den. Det er av interesse i den forbindelse å peke på at utenriksministeren i dagene efter fikk sin interesse og årvåkenhet vendt vestover. Han var klar over at engelske tiltak vilde fremkalle tyske mottiltak og derfor hadde han efter notene all sin kraft vendt mot England for på diplomatisk vei å søke å avverge alliérte aksjoner.

Siste varsel fra Berlin.

Om kvelden 7. april sendte Scheel fra Berlin et nytt telegram (6):

«Det oplyses fra pålitelig hold om troppetransport nevnt i min rapport 611 at 15 à 20 skib på en samlet tonnasje av 150 000 tonn har gått ut fra Stettin med vestlig kurs natt til 5. april. Det oplyses videre at bestemmelsessted skulde nåes 11. april, stedet ukjent.»

Stang oplyser at en satte telegrammet op efter nye oplysninger fra Kjølsen. Stang henviste i telegrammet til Scheels brev av 1. april. Når en sammenholder Scheels brev med det nye telegram, forklarer Stang, var det dermed sagt at en tysk aksjon vilde bli rettet mot Norge (malmtrafikken)... Når det blev sagt at ståten hadde vestlig kurs, var Scheels personlige reservasjon i brevet falt bort. Dermed var Norge, som var nevnt i brevets første avsnitt, atter kommet i forgrunnen. Det må sies å være en kunstig form, men det vesentligste i meldingen var at det nu kom en faktisk oplysning om at ståtek var gått vestover og at den måtte ha et forholdsvis fjernt mål.

Telegrammet kom til utenriksdepartementet søndag 7. april om ettermiddagen. Vakthavende var fru Gudrun Ræder. Hun ringte op til utenriksministeren. Om denne telefonsamtale har fru Ræder 4. november 1941 avgitt en erklæring.

(Fortsettes.)

101531